

Маркетинг як інструмент екологічного управління реалізується шляхом функціонування менеджменту екологічно спрямованого природокористування в агросфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бігдан О.В. Економічний механізм екологізації сільськогосподарського виробництва: теоретичні та методологічні аспекти / О.В. Бігдан // [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум.: <http://archive.nbu.gov.ua>
2. Бочко О.Ю. Сприйняття і реалізація концепцій маркетингу в аграрній сфері економіки / О.Ю. Бочко // Вісник Львівського державного аграрного університету: Економіка АПК. – 2007. - №14. – С.279-287.
3. Воронєцька В.С. Екологічний маркетинг в системі управління аграрним сектором економіки / В.С. Воронєцька / Зб. Наук. Праць. – Вінницький національний аграрний університет, 2011.
4. Дубодєлова А. В. Організаційно-економічні механізми екологізації виробництва на вітчизняних підприємствах / А. В. Дубодєлова, О. В. Юринець, М. М. Федорів // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління. – 2011. – № 698. – С. 156-162.
5. Коняєв О.В., Жуйков Г.Є. Економічні регулятори формування механізму екологізації природокористування в регіонах зрошення [Електронний ресурс]. – Режим доступу до докум.: <http://archive.nbu.gov.ua/portal/>
6. Нагорнов С.С. Формування системи аграрного маркетингу в сучасних умовах / С.С. Нагорнов // Вісник ХНТУСГ. – 2007. - №56. – С.187-192.
7. Садченко Е.В. Принципи и концепции экологического маркетинга: монография / Е.В. Садченко. – О.: Астропринт, 2002. – 400 с.
8. Царенко О.М. Основи екології та економіка природокористування: навч. Посіб. / О.М. Царенко, О.О. Несветов, М.О. Кадацький; [2-ге видання]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2004. – 400 с.
9. Шпільовий В.А. Аспекти якості і екологічної безпеки продуктів харчування / В.А. Шпільовий / Зб. Наук. Праць. – Черкаси: ЧГТУ. – 2005. – Вип. 14. - С. 256-260.

УДК: 711.52:332.334.4

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД УПРАВЛІННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ І ОБ'ЄКТІВ

*Богославська А.В. - к.е.н., доцент, Миколаївський національний
університет імені В.О.Сухомлинського*

Постановка проблеми. У природі і суспільстві у переважній більшості дуже важко узгодити інтереси і прагнення індивідумів, соціальних груп та ін. У процесі свого пристосування до навколишнього природного середовища людина завдала великої шкоди природі, масштаби якої навіть важко уявити. Це, ерозія, дефляція, вирубування лісів, забруднення водою, атмосферного повітря тощо. Коли В.І. Вернадський назвав ту частину планети, яку охоплює розумна діяльність людини, ноосферою (сферою розуму) він ще не усвідомлював, що вона може так скоро перетворитись у техносферу, - у сферу, що загрожує життю людини. Люди опинилися перед необхідністю пошуку виходу з тупикової ситуації, «пошуку нових ідеалів та цінностей, надій і вірувань, поглядів на сенс і мету життя, які визначають діяльність індивіда або національного суб'єкта й органічно входять до його вчинків і норм мислення» [1, с. 27], здатного забезпечити гармонізацію відносин суспільства і природи, як умову нової моделі розвитку цивілізації.

Одним з основних механізмів узгодження інтересів природи і суспільства, що пройшов перевірку часом за багато попередніх років є процеси управління і регулювання, враховуючи загальнодержавні інтереси підсистем нижчого рівня, з «підвищенням ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за вирішенням покладених на них повноважень і завдань» [2, с. 30].

Пріоритетними напрямками розв'язання цих завдань є вдосконалення управління і регулювання у сфері розвитку територій та об'єктів природно-заповідного фонду як умови глобальної стабільності біосфери, збереження біорізноманіття, переміщення акцентів від економіки, в цілому, - до людини і природи. Але розуміння сутності змісту управління, яке є передумовою нормативного збалансованого розв'язання цих проблем, важливим джерелом та однією з основних рушійних сил розвитку цілей систем – завдання величезної складності. Тому серед багатьох авторитетних вчених [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 та ін.] не існує єдності у підходах до розкриття внутрішнього змісту управління.

Так, колектив дослідників [1, с. 82-87; 111] стверджують, що у природних системах не залишається місце для управління, оскільки природа виникла ще до появи людини на землі і може без неї далі функціонувати. Найбільшою ролі управління набуває в соціальних системах, де воно виступає не тільки фундаментальною їх властивістю, але й визначальною умовою їх існування, успішного функціонування і розвитку. Але така думка є досить суперечливою тому, що не можна пов'язувати дику природу з природою освоєною, відповідно до цього і необхідно приймати управлінські рішення щодо її раціонального використання, створення мережі заповідних територій і об'єктів тощо.

Стан вивчення проблеми. Сучасним проблемам управління і регулювання процесом використання земельних ресурсів присвячено праці і таких відомих науковців, як: В'юна В.Г., Сохнич А.Я., Гаркуши О.М., Мельніченка В.В., Песчанської І.М., Ткачука С.А., Гуцуляка Ю.Г., Янчука В.П., Гайдаєнко О.М. та ін.

Завдання і методика досліджень. Аналіз наукових джерел [1, с. 72-73] свідчить, що управління охоплює природну, технічну і соціальну підсистеми.

Причому, такий поділ є логічним, оскільки він дозволяє простежити ставлення до процесу прийняття управлінських рівнів у рамках кожної з підсистем.

Управління у природній підсистемі ставить за мету надати їй властивості до самоорганізації (самоврядування), тобто можливість самооновлюватись та адаптуватись до змін середовища завдяки їх можливості до самоорганізації.

Тому метою даних досліджень є питання онтологічного аналізу феномену управління, тобто дослідження «найбільш загальної сутності та категорії сушого» [22, с. 327], та проблеми удосконалення методичних засад управління та регулювання процесу розвитку заповідних територій і об'єктів.

Результати досліджень. З погляду фахівців з філософії управління «феномен управління є загальною функцією різноманітних матеріальних систем як соціальної так і органічної і неорганічної природи» [1, с. 82], головне при цьому наявність суб'єкта управління, який і визначає цілі цього управління, а «відповідні природні утворення, над якими працює людина, дійсно виступають об'єктами управління у класичному розумінні цього терміна» [1, с. 85].

Кремень В.Г., Пазиніч С.М., Пономарьов О.С. відстоюють думку про методологічно хибне уявлення, що управління є фундаментальною властивістю об'єктивної реальності. «Насправді ж та її властивість, яку окремі філософи схильні вважати управлінням, виступає лише проявом феномену самоорганізації ..., яка має розглядатись як фундаментальна властивість систем об'єктивної реальності» [1, с. 107].

Принаймні, в одному із джерел [23, с. 402] відзначено, що управління являє собою «здатність біологічних і соціальних систем за допомогою нагромадження, перетворення та передачі інформації спрямовувати і корегувати різноманітні прояви їхньої внутрішньої та зовнішньої активності». Автори вищеприведеного джерела високо оцінили науковий доробок у контексті управління таких дослідників, як Аристотеля, Конфуція, Н. Макіавелі, Дж. Бернема, Д. Белла та інших, які «вбачали в управлінні силу, здатну врятувати суспільство від властивих йому соціальних недугів, підвищити його життєздатність», хоча, на наше переконання це стосується і природних систем. Таким чином, стає цілком зрозумілим, що управління являє собою стратегію розвитку економіки чи сектора економіки (сільське господарство, заповідна справа тощо), що ухвалюється державним органом влади у вигляді законодавчого акту, а регулювання – це поточна діяльність, орієнтована на забезпечення умов реалізації управлінського рішення.

Так, постанова Верховної Ради Української РСР «Про земельну реформу», схвалена 18 грудня 1990 року поставила своїм завданням «перерозподіл земель з одночасним наданням її у довічне володіння громадянам, постійне володіння колгоспам, радгоспам, іншим підприємствам, установам, організаціям, а також у користування з метою створення умов для рівноправного розвитку різних форм господарювання на землі, формування багатокладної економіки, раціонального використання й охорони земель» [24].

На початковому етапі реалізації згадуваної Постанови було ухвалено процедуру регулювання цього процесу, а саме:

– здійснення земельної реформи покласти на обласні, районні, міські, селищні, сільські Ради народних депутатів і Ради народних депутатів і Раду Міністрів УРСР;

– створення відповідного органу для здійснення земельної реформи (Державного комітету по земельних ресурсах України);

– провести інвентаризацію земель всіх категорій, визначивши ділянки, що використовуються не за цільовим призначенням, нераціонально або способами, що призводять до зменшення родючості ґрунтів, погіршення економічної обстановки;

– здійснити реєстрацію громадян, що бажають організувати селянське (фермерське) господарство, розширити особисте підсобне господарство, займатись індивідуальним садівництвом, одержати в користування земельні ділянки для городництва, сінокосіння і випасання худоби;

– розглянути обґрунтування потреб у земельних ділянках підприємств, установ і організацій;

– з урахуванням потреб у земельних ділянках громадян, підприємств, установ і організацій розробити пропозиції про перерозподіл земель в установленому законом порядку та розглянути їх на засіданнях постійних депутатських комісій та сесіях Рад народних депутатів;

– Раді Міністрів УРСР виділити кошти і матеріально-технічні ресурси, необхідні для проведення земельної реформи;

– доручити комісіям Верховної Ради УРСР з питань агропромислового комплексу, з питань відродження і соціального розвитку села та з питань економічної реформи і управління народним господарством забезпечити контроль за здійсненням земельної реформи.

Крім того, початок формування основ земельної реформи і приватизації був закладений земельним кодексом УРСР та постановами «Про порядок введення в дію Земельного кодексу УРСР, що були прийняті в грудні 1990 року».

Власне, приведені нормативно-правові акти засвідчили наміри управлінського рішення щодо земельної реформи України.

Для збереження цільової спрямованості постанови «Про земельну реформу», в яку, до речі 05.05.1993 року, теж були внесені зміни і доповнення, Земельного кодексу УРСР було ухвалено Закони «Про форми власності на землі», «Про плату за землю», «Про селянське (фермерське) господарство», постанову Верховної Ради України «Про прискорення земельної реформи та приватизацію землі», укази Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського будівництва» і багато інших, які мали головним завданням регулювання процесу земельної реформи в Україні.

Тільки протягом першої половини 90-х років було ухвалено майже 70 нормативно-правових актів, щодо регулювання процесу земельної реформи, які знаходять своє продовження і нині.

Аналогічно цьому, у 1992 році увага всього світу була прикута до прийняття у Ріо-де-Жанейро Конвенції про біологічне різноманіття як основу функціонування систем біосфери та сталого забезпечення потреб населення Землі. При цьому значну роль відведено природно-заповідним територіям, які мають охопити в цілому охороною біорізноманіття Землі.

Отже, прийнята Конвенція про біорізноманіття носить управлінський характер, направлений на охорону навколишнього середовища на основі вра-

хування економічних, соціальних та екологічних чинників на всіх рівнях партнерств (локальному, регіональному, національному і міжнародному). Але відносини пов'язані з реалізацією цієї мети регулюються Конвенцією України, Законами України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про тваринний світ», «Про природно-заповідний фонд», «Про рослинний світ», «Про охорону земель», «Про землеустрій», «Про державний контроль за використанням та охороною земель», Земельним кодексом України, Лісовим кодексом України, Водним кодексом України.

Згідно статті 11 закону «Про екологічну мережу України» місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування забезпечують:

– розроблення та виконання регіональних і місцевих схем та програм розвитку екомережі;

– надання, відповідно до закону, фінансової та іншої підтримки власникам і користувачам земельних ділянок, що знаходяться в мережах територій та об'єктів екомережі.

Крім того, нормативно-правовими актами, що регулюють формування екомережі в Україні є «Методичні рекомендації щодо розроблення регіональних та місцевих схем екомережі» затверджені наказом Мінекоприроди України № 604 від 13.11.2009 року.

Деякі дослідники [25, с. 15] відзначають, що «управління земельними ресурсами – це державне регулювання земельних відносин ...», які являють собою суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею, тобто виражають лише право власності на землі – державну, приватну і комунальну, не даючи відповіді щодо механізму регулювання процесу використання земель в рамках кожної із форм власності.

Інший дослідник [26, с. 168-170] звертає увагу, що «у земельних перетвореннях слабкою ланкою є довільне трактування понять «регулювання земельних відносин» і «управління земельними ресурсами».

Аналізуючи дослідження приведених вчених останніх років можна сказати, що, в цілому, функціями управління земельними ресурсами є наступні:

- законодавче та нормативно-правове регулювання;
 - вивчення і картографування земель;
 - землеустрій;
 - ведення державного земельного кадастру;
 - контроль за використанням і охороною земель;
 - менеджмент;
 - моніторинг земель;
 - економічне регулювання землекористування;
 - справляння податків та орендної плати;
 - вирішення земельних спорів;
 - інноваційно-інвестиційна діяльність;
 - маркетингова діяльність;
 - встановлення права земельного сервітуту;
 - набуття і реалізація права на землю;
 - забезпечення гарантії прав на землю;
 - встановлення обмеження прав на землю;
-

- розвиток інфраструктури ринку землі;
- експертиза землепорядної документації;
- стандартизація і нормування в галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунту;
- реєстрація земельних ділянок і прав на них;
- присвоєння кадастрових номерів земельним ділянкам;
- визначення грошової оцінки земель;
- матеріально-технічне забезпечення;
- міжнародне співробітництво;
- розвиток системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для системи державних земельних органів та ін.

Кожна з приведених функцій декомпонується на складові частини – підфункції. Наприклад, державний земельний кадастр містить у своєму складі такі підфункції, як кадастрове зонування, кадастрові знімання, бонітування ґрунтів, економічну і грошову оцінку земельних ділянок та ін.

Регулювання виступає сполучною ланкою між суб'єктом управління і точкою досягнення мети, орієнтоване на пом'якшення впливу зовнішнього середовища на об'єкт управління.

Проте, не зважаючи на значні результати досліджень вищеприведених дослідників вважаємо, що зміст функцій перенесених на процес управління вимагає серйозного вдосконалення.

Пошук системи науково обґрунтованих принципів менеджменту, які позитивно можуть вплинути на досягнення поставленої мети показав, що ці принципи умовно можна розділити на дві групи: основні і специфічні, тобто ті, що властиві конкретній сфері діяльності. На підставі зазначеного можна навести інформаційний супровід формування базових принципів менеджменту (табл. 1).

Таблиця 1 - Зміст принципів земельного менеджменту

Групи принципів	
Основні принципи	Специфічні принципи
1 Розподіл праці	1 Принцип системного розуміння навколишнього середовища, у відповідності до якого земельні ресурси земельний менеджер повинен розглядати як виробничі ресурси і як компонент навколишнього середовища, яке є сферою життєдіяльності людини
2 Авторитет і відповідальність влади	
3 Дисципліна	
4 Єдність керівництва	
5 Єдність розпорядництва	
6 Підпорядкування індивідуальних інтересів загальному інтересу	
7 Винагорода за працю	
8 Раціональний баланс між централізацією і децентралізацією управління ...	2 Принцип комплексності, який охоплює техніко-технологічні, організаційно-економічні, правові, адміністративні та інші заходи щодо організації використання і охорони земель
9 Координація дій управлінців одного рівня	
10 Порядок	3 Принцип непостійного удосконалення земельного менеджменту з метою поліпшення результатів управлінських рішень
11 Справедливість	
12 Доброта і порядність	
13 Стійкість персоналу	
14 Ініціатива	4 Принцип інтегрованості, що передбачає єдність господарського використання землі і її охорони
15 Дії менеджера повинні впливати з термінових та довгострокових	

Групи принципів			
Основні принципи		Специфічні принципи	
	планів		
16	Орієнтація на пріоритети	5	Принцип історичного досвіду, що відображає специфіку менеджменту на певному історичному етапі і розвитку земельних відносин
17	Зворотного зв'язку		
18	Вміння виражати свої емоції		
19	Гармонізація методів управління	6	Принцип високого динамізму, що враховує зміни факторів середовища, ресурсного потенціалу, форм організації та інших параметрів функціонування менеджменту
20	Орієнтація на інноваційний шлях розвитку	7	Принципи поєднання матеріальної і моральної зацікавленості суб'єктів господарювання

Висновки та пропозиції. Основними принципами управління заповідними територіями та об'єктами природно-заповідного фонду є:

1. Цільове використання заповідних територій.
2. Захищеність всіх категорій земель заповідного фонду:
 - домінанта нематеріальних цінностей заповідних територій перед матеріальними;
 - відмова від абсолютної заповідності у природних заповідниках;
 - вільний вибір функціональних зон в процесі розроблення проекту землеустрою;
 - організація всіх категорій земель природно-заповідного фонду;
 - принцип холізму;
 - принцип збільшення добра для заповідних територій, не вимагаючи нічого взамін;
 - принцип відновлення справедливості;
 - пріоритет моральності у заповідній справі;
 - відмова від штучного створення ділянок «дикої природи»;
 - врахування прибутків нематеріального походження;
 - інформаційного забезпечення;
 - соціальна відповідальність керівника за результати своєї діяльності;
 - гарантії прав власності на земельні ділянки;
 - пріоритет екології над економікою;
 - державного протенціалізму і регулювання господарської діяльності;
 - об'єднання капіталів;
 - ситуативності;
 - комплексності і планомірності;
 - регіонального підходу;
 - співробітництва з місцевим населенням та ін.

Саме тому орієнтування менеджера на дотримання приведених принципів у своїй управлінській діяльності здатне сприяти ефективному досягненню поставленої мети у розвитку заповідної справи, завдяки синергетичному ефекту, який виникатиме внаслідок спільної їх дії. Розвиваючи стратегію управління заповідними територіями і об'єктами природно-заповідного фонду останні необхідно вписувати в систему пріоритетів соціально-економічного розвитку регіону, країни чи європейської інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кремень В.Г., Пазиніч С.М., Пономарьова О.С. Філософія управління: Підручник. – К.: Знання України, 2007. – 360 с.
 2. Сорока М.П. Державне стратегічне планування розвитку регіонів України: теорія, методологія, практика. Монографія // Донецьк: Юго-Восток, 2012 – 519 с.
 3. Диев В.С. Феномен современного управления с позиций науки и философии // Философия науки. – 2001. - № 3. – с. 106-117
 4. Заветный С.А. Социальные управления и личностное самоуправление: истоки и взаимодействие. – Харьков: Фило, 1999. – 383 с.
 5. Кнорринг В.И. Теория, практика и искусство управления. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФА – М, 1999. – 528 с.
 6. Князев В.М. Соціальна технологія та управління соціальними процесами в Україні // Національний інститут стратегічних досліджень. – Вип. 38. – К., 1995. – 36 с.
 7. Пономарьов О.С. Самоорганізація і управління в соціальних системах // Теорія і практика управління соціальними системами: Філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2003. - № 3. – с. 17-24.
 8. Товажнянський Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О.С. Введение в философию управления: Учеб. пособие. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2007. – 168 с.
 9. Виханский О.С. Стратегическое управление: учебник. – М.: Экономист, 2006. – 293 с.
 10. Державне управління: плани і проекти економічного розвитку: монографія // О.С. Власюк, Т.В. Дерюгіна, І.В. Запатріна та ін.; за заг. ред. Кучеренка О.Ю., Запатріної І.В. – К.: Вид-во «ВІП», 2006. – 624 с.
 11. Державне управління і менеджмент: навч. посібник // Г.С. Одінцов, Г.І. Мостовий, О.Ю. Амосов та ін.; за заг. ред. Г.С. Одінцова. – Х.: ХарРІУАДУ, 2002 – 492 с.
 12. Мамонова В.В. Методологія управління територіальним розвитком: монографія. – Х.: Вид-во ХарРІУАДУ «Магістр», 2006. – 196 с.
 13. Стратегічне управління: Навч. посібник // За ред. В.В. Горлачука. – Миколаїв: Вид-во ПП «Шамрай», 2003. – 440 с.
 14. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник. – Вид. 2-е, доп. і переробл. – К.: Атіка, 2003. – 576 с.
 15. Третяк А.М., Дорош О.С. Управління земельними ресурсами (навч. посібник). – Київ, ТОВ «ЦЗРУ», 2006. – 462 с.
 16. Гуцуляк Ю.Г. Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки. Чернівці: Прут, 2002. – 124 с.
 17. Ткачук С.А. Управление земельными ресурсами // Вопросы общей теории/: учебное пособие. – Целиноград: ЦСХИ, 1986. – 92 с.
 18. Третяк А.М. Управління земельними ресурсами та реєстрація землі в Україні – К.: Преса України, 1998. – 145 с.
 19. Файоль А. Учение об управлении // Научная организация труда и управления: под ред. А.Н. Щербаня. – М.: Экономика, 1966. – с. 362
-

20. Державне управління: теорія і практика. // За заг. ред. В.Б. Авер'янова – К.: Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
21. Управління землекористуванням: Підручник, за ред. В.В. Горлачука. – Миколаїв: Вид-во «Іліон», 2006. – 376 с.
22. Філософія. Учебник для высшей школы // В.П. Андрущенко, В.И. Волович, Н.И. Горлач, Г.Т. Головченко и др. – Киев-Харьков, 1998. – 604 с.
23. Краткий философский словарь // Под ред. А.П. Алексева – Изд. 2-е, - М.: Проспект, 2001. – 496 с.
24. Про земельну реформу. Постанова Верховної Ради Української РСР від 18 грудня 1990 року.
25. Лавейкін М.І. Управління земельними ресурсами та реєстрація землі в Україні. Вісник Львів. держ. аграр. ун-ту: Землевпорядкування і земельний кадастр № 4. – Львів: Львів. держаграруніверситет. – 2001. – с. 14-19
26. Янчук В.П. Управління землями з обмеженим режимом землекористування. Дис ... к.е.н. Спеціальність 08.08.01 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Миколаїв, 2004. – 199 с.

УДК 639.215.4:(282.247.32)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЛЯЦА ДНІПРОВСЬКО-БУЗЬКОЇ ГИРЛОВОЇ СИСТЕМИ

Гейна К.М. – к.б.н., с.н.с., Інститут рибного господарства НААН України

Постановка проблеми. У недалекому минулому Дніпровсько-Бузька гирлова система належала до найбільш продуктивних водойм естуарного типу. Протягом першої половини минулого століття її промислова рибопродуктивність становила 72-80 кг/га. Проте у подальшому вона суттєво знизилася внаслідок посилення рівня антропогенного навантаження на гідроекосистему. Найбільш характерними для того часу негативними факторами впливу були гідробудівництво, відбір значної частки річкового стоку на потреби народного господарства, забруднення промислово-побутовими стоками, тощо. Важливим є те, що наслідки такого потужного антропогенного тиску проявляються і по сьогоднішня [1-2].

Наукові напрацювання вказують на те, що рівень промислового навантаження на перших етапах трансформації річкового стоку Дніпра суттєвого значення не мав. Проте у подальшому він став одним з вирішальних факторів,